

Planerar kommunerna för motionslöpning?

- en studie av Sveriges 20 största kommuner

LINNEA LINDSTRÖM

Inledning

Sveriges befolkning blir allt mer stillasittande, med ökade välfärdsjukdomar som följd. Samtidigt växer intresset för motion - inte minst löpning. I takt med en samhällsutveckling där städer växer sig såväl större som tätare blir även utmaningen för kommunerna att erbjuda invånarna möjligheter till ett aktivt liv i deras vardagslandskap större. Under 1960- och 80-talen anlade många svenska kommuner motionscentraler i stadens utkant utifrån en nationell strategi. Det resulterade i en unik infrastruktur som än idag erbjuder många möjlighet till vardagsmotion. En tidigare dokumentstudie visar att dessa motionsspår idag tas för givna då många kommuner saknar strategier, planer och idéer för underhåll och utveckling av dem (Bengtsson, 2015). Denna rapport beskriver en undersökning av hur kommunernas strategiska arbete med frågor om motion (löpning) i utemiljön ser ut idag. Den bygger på en dokumentstudie av policydokument och informationsmaterial från de 20 största kommunerna i Sverige, hämtat från deras hemsidor. Studiens fokus är motionslöpning men även begrepp som motion, rekreation, idrott och friluftsliv har varit nyckelord - då dessa möjligen inkluderar motionslöpning. Utgångspunkten har varit att studera politiskt antagna planer, program och policyer men i vissa fall har även pågående planer eller planer med oklar status bedömts som relevanta för studien. I samtliga studerade kommuner har telefonkontakt med ansvarig i frågan sökts, ofta en tjänsteman på Kultur- och Fritidsförvaltningen, som fått möjlighet att komplettera det insamlade materialet.

Tidigare strategier

I slutet av 50-talet anlades landets första motionslinga i Hemlingby strax utanför Gävle. Det var ett experiment med målet att upp-

muntra motionslöpning som ett sätt att komma åt befolkningens stillasittande - ett växande folkhälsoproblem. Experimentet blev en framgång och under 1960- och 80-talen anlades motionsspår i nästan varje svensk kommun. Genom en nationell kampanj erbjöds kommunerna ett ekonomiskt stöd och en strategi som tillhållhöll planeringsmåttn och riktlinjer för motionsspår (Qviström, 2013). Dessa spår är än idag mycket uppskattade och välbesökta men en dokumentstudie av motionsspår i Skåne och Sörmland (Bengtsson, 2015) visar att de inte håller samma standard idag som vid anläggningstiden. De tidigare strategierna för motionsspåren verkar vara bortglömda och de, i samma studie, intervjuade tjänstemännen menar att de är osäkra på hur och var frågan ska hanteras; många efterfrågar nya riktlinjer och strategier.

Motionslöpning som friluftaktivitet, rekreation eller idrott

När 1970-talets nationella kampanj och strategi initierades av Friluftsrådet sågs motionslöpning som en form av friluftaktivitet fränkopplat tävling och prestation, istället stod pulsen i centrum (Qviström, 2013). Efter en genomgång av kommunala dokument och policyer är det tydligt att det inte längre är självklart vilken plats motion i utemiljön har i den fysiska planeringen. Bland

Klassiskt motionsspår i skogsmiljö vid stadens utkant, präglad av modellen i Hemlingby. Bild: Linnea Lindström

de studerade kommunerna är det endast Göteborg Stads Friluftsprogram (Göteborgs Stad, remiss) som tydligt definierar löpning som en form av friluftslivsaktivitet. Begreppet friluftsliv förekommer dock även i andra studerade dokument, men det är oklart om motionslöpning då inkluderas i det.

De studerade kommunerna tar i någon mån upp frågan om motion i utemiljön i sina Översiktsplaner, om än på en diffus nivå. Huddinge kommuns Översiktsplan 2030 är ett exempel på hur frågans vikt poängteras, utan att konkreta åtgärder föreslås;

"Grönområden, parker och rekreations- och friluftsområden är mycket viktiga för vardagsmo-

STUDERADE DOKUMENT	
	Översiktlig planering (översiktsplan)
	Gröna värden (grönplan, grönstrukturplan, naturplan etc)
	Idrottspolitik (idrottspolitiskt program)
	Friluftsliv (friluftslivsprogram etc)
	Sociala värden (social konsekvensanalys, sociotopkarta etc)
	Fysisk aktivitet (aktivitetsyteplan etc)
	Kultur/fritid (kultur- och fritidsprogram)

KOMMUNER							
Stockholm Stad							
Göteborg Stad							
Malmö Stad							
Uppsala kommun							
Linköpings kommun							
Västerås Stad							
Örebro kommun							
Helsingborg Stad							
Norrköpings kommun							
Jönköpings kommun							
Umeå kommun							
Lunds kommun							
Borås Stad							
Huddinge kommun							
Eskilstuna kommun							
Gävle kommun							
Nacka kommun							
Sundsvalls kommun							
Halmstads kommun							
Södertälje kommun							

Tabellen visar de studerade dokumenten i respektive kommun och vilka ämnesområden de berör.
Bild: Linnea Lindström

tionen för att stimulera till promenader, löprundor eller ett aktivt friluftsliv. För att stimulera till fysisk aktivitet måste det tätortsnära landskapet vara tillgängligt och rymma många olika aktiviteter som vänder sig till alla kommuninvånare. Det

behöver finnas utrymme för spontan idrott och motion som en naturlig del i samtliga områden.” (Huddinge kommun, 2014, s. 19)

Det är också vanligt att frågan kommer upp i kommunernas Grön-, Grönstruktur-,

Naturvårds- eller Parkplan/program eller liknande. Även här handlar det ofta om motion och/eller rekreation i allmänhet och sällan om löpning i synnerhet, som i Örebro Grönstruktur; ”Stadens parker och övriga gröna områden ger möjlighet till stillhet, avkoppling, frisk luft, lek, motion och odling.” (Örebro kommun, 2006, s. 23)

Oklarheten kring vad som inkluderas i de olika begreppen gör det svårt att avgöra huruvida de studerade dokumenten främjar löpning som motionsform i vardagslandskapet. I vissa av de studerade kommunerna tar det Idrottspolitiska programmet upp frågor kopplade till planering för att främja motion. Förutom oklarheten om vilken typ av aktivitet som inkluderas tenderar dessa program att fokusera på specifika anläggningar, i många fall inomhus, samt på föreningsidrott. Otydligheten gör att det är svårt att avgöra hur relevant det ter sig för löpning som en motionsform utanför föreningslivet och vem som inkluderas i idrotten - föreningsaktiva eller allmänheten i stort. Enligt Linköpings kommuns Idrottspolitiska program 2008-2015 är en av flera tendenser inom idrottsrörelsen just att ”fler utövar idrott utan att vara anslutna till en förening”. (Linköpings kommun, 2008, s. 8) Det ökade antalet aktiva motionärer utanför föreningslivet problematiseras i Göteborgs Friluftslivsprogram (Göteborg Stad, remiss). Där poängteras att motionslöpning riskerar att falla mellan stolarna i planeringen då den som oorganiserad aktivitet saknar någon som för dess talan. ”Det finns en risk att deras behov inte tillgodoses i lika stor omfattning som de som framförs av de organiserade aktiviteterna, som ofta hörs mer”.

Då motionslöpning tas upp i allt från översikts- och grönstrukturplaner till program för idrottspolitik, parker och friluftsliv ter sig bilden av var frågan hör hemma vara splittrad. Därmed är det inte heller självskrivet vilken eller vilka förvaltningar som ska ta huvudansvaret för frågan. Studien visar att i många fall ligger delar av ansvaret på Kultur- och Fritidsförvaltningen och/eller Tekniska förvaltningen, men endast i ett fåtal av kommunerna framgår ansvarsfördelningen tydligt. Det återspeglar bilden om en oklar ansvarsfördelning som tidigare framkommit via kommuntjänstemän i studien om motionsspår i Sörmland och Skåne (Bengtsson, 2015)

Exempel på dagens riktlinjer och strategier

I examensarbetet *Löparens landskap* (Lindström, 2016) föreslås ett tillvägagångssätt för att analysera förutsättningarna för motionslöpning i ett specifikt område. En sådan typ av analys, i en mer detaljerad skala, lyser med sin frånvaro i samtliga studerade kommuner. Närmast kommer Göteborg Stad (2016) som tagit fram Urbant friluftsliv – ett verktyg "...för att kartlägga och beskriva urbana områden som kan vara lämpliga som mötesplatser för aktivitetsutövande eller rekreation." I dokumentet är jogging ett exempel på en social aktivitet kopplat till en checklista som kan användas för att undersöka möjligheterna till urbant friluftsliv. Checklistan ger förslag på frågeställningar för att undersöka och utvärdera området/platsen utifrån det aktuella temat (socialt/aktivitet) men ger inga konkreta åtgärdsförslag eller riktlinjer. Även Stockholm Stad (2003) presenterar, om än i en mer övergripande skala, en analys över sociala och kulturella värden där löpning behandlas som en specifik sociotopkvalitet för friytor. Halmstads kommun (2015) gör i sin Aktivitetsyteplan en bristanalys av lokaliseringen av motionslingor och aktivitetsytor där åtgärder för att förbättra utbudet föreslås, detsamma gäller Malmö stad (2015). I övrigt presenterar de flesta kommuner endast en övergripande karta över var kommunens motionsspår- och centraler finns belägna via sin hemsida samt i vissa fall vilket serviceutbud respektive anläggning erbjuder.

I dagsläget innehåller de studerade dokumenten generellt sett få konkreta värden och riktlinjer om vad som är nödvändigt och tillräckligt för att främja motionslöpning i praktiken. Malmö Stad och Halmstads kommun presenterar dock i sina respektive aktivitetsplaner riktlinjer för maximalt avstånd från hemmet till en motionslinga; 500 m i Malmö och 1000-1500 m i Halmstad. (Halmstads kommun, 2015; Malmö Stad, 2015) Många andra kommuner lägger istället, lite vagare, fram riktlinjer för maximalt avstånd från bostaden till miljöer för motion, ofta stadsdelsparker, varierande från 300 m upp till 1km. Det förekommer även att det finns ett krav på minsta tillåten storlek på dessa motionsmiljöer, med areal från 3 ha till 15 ha. Endast de tre största kommunerna (Stockholm, Göteborg och Malmö) samt Lund och Halmstad har mer specifika riktlin-

Urbana motionsspår där befintlig infrastruktur används är ett allt vanligare fenomen i stadslandskapet, här i Malmö Bild: Linnea Lindström

jer för utformningen av en miljö (motionsspår) avsedd för just motionslöpning. De tar bland annat upp parametrar som underlag, belysning, kilometermarkeringar, tillgänglig information och vattenposter kopplat till motionsspår såväl i skogs- som stadsmiljö. Stockholm Stad ger det tydligaste exemplet på ytkrav för löpträning (motionsspår), där ytan ska vara minst 1m bred och 1 km lång (Sociotophandboken, Bilaga 1). Likaså har Helsingborg Stad ett ytkrav för grönstråk för rekreation, bland annat avsett för motionslöpning, på en minsta bredd om 20 meter (Grönstrukturprogram, Helsingborg, 2010). Även Jönköpings kommun tar i viss mån upp riktlinjer om hur en miljö för löpning ska se ut genom riktlinjer för underhåll då de förespråkar ett socialt anpassat skogsbruk utmed löpslingor: "Socialt anpassat skogsbruk innebär t.ex. att skapa god genomsikt utmed stigar och gångvägar, att skapa täta bryn mot stadsbebyggelse, att ta fram utsiktsplatser, att tydliggöra entréer till grönområden, att underlätta för spontan lek." (Grönstrukturplan för Jönköping och Huskvarna, 2004, s. 8)

Löparens landskap under förändring

Att frågan om hur motion (löpning) kan främjas i utemiljön i de flesta kommuner tas upp i dokument som behandlar den gröna

miljön (grönplan, parkplan, naturvårdsplan etc.) ger en aning om att skogen betraktas som löparens landskap, vilket troligen återspeglar idealet som formade 1970- och 80-talens motionscentraler och dess placering i stadens utkant. Genom de studerade dokumenten går det att utläsa en konflikt mellan vikten av att främja motion i utemiljön, som utgår ifrån ett skogsideal, och dess stora markanspråk. Ett exempel på det är Uppsala kommuns Översiktsplan som tar upp ett växande behov av motionsanläggningar i takt med stadens tillväxt: "I samband med att staden växer och utvecklas behöver ytterligare ytor och anläggningar för bredd-, spontan-, motions- och elitidrott planeras. Till detta kan läggas framtida behov av t ex flera elljusspår, motionslingor och tillgång till naturbad – även detta anläggningar som kräver stor tillgång till mark." (Uppsala kommun 2010, s. 73)

Konflikten mellan ett växande behov av bostäder och miljöer för motion förekommer även i en utredning av spår och leder i Borås Stad under 2015-2016 (Borås Stad, 2016). Där konstateras att det inom kommunen finns flera ytor som skulle vara lämpliga för motion- och rekreationsanläggningar, men där bostadsbyggande planerat om 15-20 år har satt stopp för en sådan utveckling. För att öka möjligheterna till vardagsmotion förespråkar dock sam-

ma utredning ett fortsatt skapande av friluftsanläggningar på dessa ytor, åtminstone om det gäller låga investeringssummor. I Bengtssons (2015) studie av motionsspår i Skåne och Sörmland framkommer det att många kommunala tjänstemännen efterfrågar fler bostadsnära spår, ett allt vanligare fenomen. Möjligen kan sådana spår ses som en lösning eller kompromiss till ovan nämnda problematik och intressekonflikt. Denna studie visar på liknande tendenser då Stockholm, Göteborg och Malmö, vilka präglas av ett mer urbant landskap i större utsträckning än andra svenska kommuner, i någon mån behandlar motionsspår i stadslandskapet. Det mest handfasta exemplet är Malmö Stads *Program för Aktiva mötesplatser* (Malmö Stad, 2015). Det tar upp utformning, funktioner och kvalitet av ett sådant spår, som ska ligga maximalt 500 m från bostaden. I Göteborgs Friluftspan (Göteborgs Stad, remiss) diskuteras stads- miljön som en arena för friluftsliv, där motionslöpning är en aktivitet, och en strategi som bland annat ger förslag på rundor för löpning föreslås tas fram. I likhet med Malmö Stads urbana motionsspår föreslås de utgå från befintlig infrastruktur i form av gång- och cykelvägar dit exempelvis utegym och mötesplatser kopplas.

Slutsatser

Trots ett stort intresse för motionslöpning är riktlinjer och strategier för hur det kan främjas i vardagslandskapet idag en bristvara hos Sveriges 20 största kommuner. En möjlig förklaring kan vara osäkerheten kring motionslöpning som aktivitet – är det en friluftaktivitet, en idrott eller en form av rekreation? Troligen kan det i sin tur sättas i samband med oklarheten kring vilken

eller vilka förvaltningar som har ansvar för frågan och i förlängningen även vilket eller vilka dokument/policyer som bör styra planeringen för motion i utemiljön.

Studeras hur och var motion och löpning tas upp i kommunala dokument går det att se ett mönster där, likt under 1970- och 80-talens planering av motionsspår, den rofyllda skogen ses som det ideala landskapet för motionslöpning. Studien visar dock att ett fåtal kommuner, framför allt Stockholm, Göteborg och Malmö, har en något mer nyanserad syn på vad som utgör löparens landskap dit även urbana miljöer och stadslandskap räknas. Dessa kommuner har i allmänhet kommit längre i planeringen som behandlar sociala värden än övriga studerade kommuner, vilket påverkar arbetet med frågan om motion i utemiljön.

Så planerar kommunerna för motionslöpning? Svaret blir tveydigt, studien visar en splittrad bild med oklarhet om vad motionslöpning är för typ av aktivitet, vem som är ansvarig för frågan, i vilka dokument den ska behandlas samt vad som utgör löparens landskap. Det går dock att utläsa en tydlig gemensam insikt av vikten och behovet av att arbeta med att främja motion i utemiljön ur ett folkhälsoperspektiv. Även om det idag saknas en helhetsbild med gemensamma riktlinjer och strategier för hur det strategiska arbetet ska se ut finns det axplock av kunskap och idéer hos kommunerna. Frågan är om och i så fall hur, en gemensam strategi som både nyanserar bilden av löparens landskap och lämnar utrymme till ett hänsynstagande av lokala förutsättningar i landskapet, kan tas fram och se ut?

Referenser

- Bengtsson, Jens, 2015. Motionsspår i Skåne och Sörmland – en inventering av anläggningar och strategier. LTV-fakultetens Faktablad (6). Alnarp: Sveriges Lantbruksuniversitet
- Göteborgs Stad, Park och Natur, remiss. Göteborg Friluftsprogram
- Halmstads kommun, 2015. Aktivitetsytplan – för aktiva mötesplatser i Halmstad kommun
- Helsingborg Stad, 2010. Grönstrukturprogram
- Jönköpings kommun, 2004. Grönstrukturplan för Jönköping och Huskvarna
- Lindström, Linnea, 2016. Löparens landskap – en undersökande studie av hur motionslöpning kan främjas i vardagslandskapet. Examensarbete Sveriges Lantbruksuniversitet, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning
- Linköpings kommun, 2008. Idrottspolitiskt program för Linköpings kommun 2008-2015
- Malmö Stad, Gatukontoret, 2015. Program för aktiva mötesplatser – Strategier för utveckling av platser och strukturer för ökad fysisk aktivitet på allmän plats i Malmö
- Qviström, Mattias, 2013. Landscapes with a heartbeat: tracing a portable landscape for jogging in Sweden (1958-1971). *Environment and planning A* 45, 312-328
- Stockholm stad, Stadsbyggnadskontoret, 2003. Metod för sociotopkarta, del 2
- Uppsala kommun, 2010. Översiktsplan 2010 för Uppsala kommun
- Göteborgs stad, Sociala aspekter och medborgardialog i stadsplanering (SMS), Urbant Friluftsliv. <http://pivi.goteborg.se/projekt-sms-verktyg-for-socialt-hallbar-stadsutveckling/> (hämtad 2016-10-13)

- Faktabladet är genomfört inom projektet "I joggingens spår: om nya rörelsemönster och hälsosam stadsutveckling", som finansieras av FORMAS <http://www.formas.se/>
- Projektansvarig: Mattias Qviström, mattias.qvistrom@slu.se
- Författare: Linnea Lindström, linnea.lindstrom@slu.se, Institutionen för Landskapsarkitektur, planering och förvaltning, SLU Alnarp.
- Övrig publicering inom projektet: Motionsspår i Skåne och Sörmland – en inventering av anläggningar och strategier http://pub.epsilon.slu.se/11869/11/bengtsson_j_150224.pdf & The nature of running: On embedded landscape ideals in leisure planning <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1618866716301649>
- <http://epsilon.slu.se>